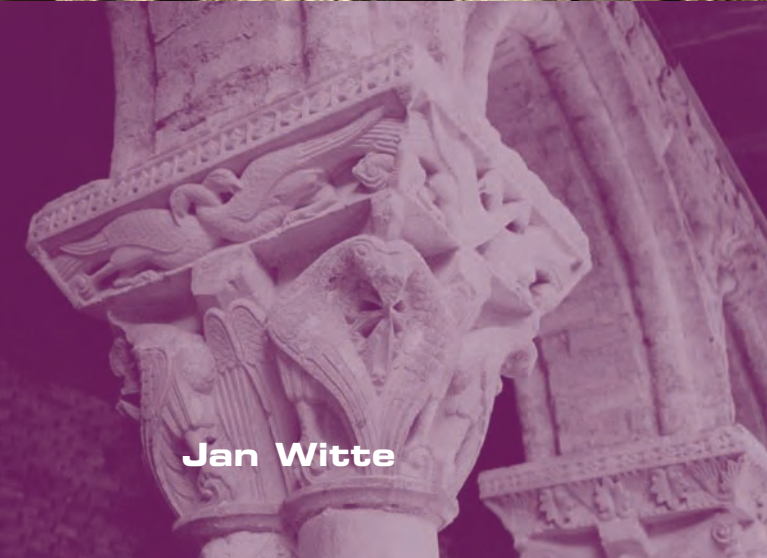

HISTORISCHE ROUTE

SANTIAGO DE COMPOSTELA

**PELGRIMAGE NAAR
SANTIAGO DE COMPOSTELA**

Jan Witte

Inhoud

Inleiding	7
Achtergrond van de bedevaart	9
Heiligdommen	10
Leidende rol van de kerk	11
Bedevaarten en relikwieën	12
Verkrijging van sommige relikwieën	14
Compostela als bedevaartsoord	14
Andere bedevaartsoorden	16
Pelgrims	17
Vorbereiding	17
Kostuum en attributen	17
En route	20
Verschillende typen pelgrims	21
Sint Jacobus	23
Begrafnislegende	28
De wegen naar Santiago de Compostela	31
Frankrijk	33
De weg via Parijs	34
Chartres	34
Orleans	36
Tours	37
Poitiers	38
Saintes	39
Blaye	40
Bordeaux	41
Belin	42
Van Saint-Paul-les-Dax naar Saint-Jean-Pied-de-Port	42
De route van Vezelay	43
Nevers	45
Charite-sur-Loire	46
Bourges	46
Issoudun	47
Van Chateauroux naar La Souterraine	47
Saint-Leonard-de-Noblat	48

Limoges	48
Perigueux	49
Van La Reole naar Ostabat	49
De weg van Le Puy	50
Sauges	52
Aubrac	52
Conques	52
Rocamadour	54
Cahors	55
Moissac	56
Van Condom naar Sauveterre	57
De weg van Arles	58
Saint-Gilles	59
Montpellier	60
Van Gignac naar Castres	60
Toulouse	61
Lourdes	62
De weg door Spanje	63
Via de Col du Somport	67
Etappe 1: Van Col du Somport naar Jaca	67
Etappe 2: Van Jaca naar Monreal	68
Etappe 3: Van Monreal naar Puente la Reina	70
De weg via de Col de Size	71
Etappe 1: Van Saint-Jean-Pied-de-Port naar Viscarret	71
Etappe 2: Van Viscarret naar Pamplona	73
Etappe 3: Van Pamplona naar Estella	74
Etappe 4: Van Estella naar Najera	77
Etappe 5: Van Najera naar Burgos	80
Etappe 6: Van Burgos naar Fromista	87
Etappe 7: Van Fromista naar Sahagun	88
Etappe 8: Van Sahagun naar Leon	90
Etappe 9: Van Leon naar Rabanal	93
Etappe 10: Van Rabanal naar Villafranca	95
Etappe 11: Van Villafranca naar Triacastela	97
Etappe 12: Van Triacastela naar Palas del Rey	101
Etappe 13: Van Palas del Rey naar Santiago de Compostela	103
Santiago de Compostela	105
Register	115

Pelgrims

In de middeleeuwen vormden pelgrims een aparte groep binnen de maatschappij. Pelgrims onderweg vormden een stand op zichzelf omdat iedere pelgrim tijdelijk zijn gewone levenssituatie had verlaten. Eenieders positie binnen een groep pelgrims was in principe gebaseerd op hoe zij functioneerden binnen de groep en hoe belangrijk hun aanwezigheid zou worden voor hun metgezellen onderweg alhoewel hun status in het gewone leven ongetwijfeld ook van invloed was op hun behandeling onderweg. Eenmaal thuis keerde de pelgrim uiteraard terug naar zijn oorspronkelijke rang hoewel hij nu een toegevoegde waarde had verworven door het volbrengen van zijn onderneming.

VOORBEREIDING

Net als de moderne toerist of reiziger kon de middeleeuwse pelgrim niet zomaar zijn tas pakken en vertrekken. Eerst moesten er allerlei voorbereidingen worden getroffen. Om te beginnen moest er, in het algemeen, toestemming worden gevraagd. In de middeleeuwse maatschappij kon men niet zomaar zijn eigen handel en wandel bepalen. Integendeel, degenen die op het land woonden waren verantwoording schuldig aan hun leenheer; monniken waren dit aan hun overste; geestelijken aan hun bisschop. Zelfs degenen die in een stad woonden, waar de lucht vrij was, hadden toch verplichtingen waaraan voldaan moest worden. Wilde iemand op bedevaart gaan dan moest hij of zij over het algemeen toch toestemming hiervoor vragen. Had men de goedkeuring dan kon men pas serieus beginnen met de voorbereiding. Had men de goedkeuring en waren de voorbereidingen getroffen dan ging de aanstaande pelgrim te biecht en naar de mis. Daarna knielde hij of zij voor het altaar zodat de priester zijn staf en tas de zegen kon geven, waarna de pelgrim zelf de zegen ontving. Dan pas was hij klaar voor vertrek, gekleed en bepakt volgens de gewoonte van reizigers uit die tijd.

KOSTUUM EN ATTRIBUTEN

Het kostuum dat gedragen werd door pelgrims naar Santiago de Compostela bestond aanvankelijk uit een korte mantel waarvan men bij het lopen geen last had; een cape die bescherming bood tegen alle weertypes; en een hoed die bescherming bood tegen zon en regen. In de

HISTORISCHE ROUTE SANTIAGO DE COMPOSTELA

loop van de tijd werd deze uitrusting traditie en zelfs een soort uniform voor hen die de tocht ondernamen.

Er waren ook bepaalde attributen die de pelgrim bij zich had. Zo was er de eerdergenoemde staf; in principe niet meer dan een lange lichte stok, die niet alleen gebruikt werd om het lopen te veraangenamen, maar ook als wapen tegen honden en andere dieren en tegen schurken. In de loop der jaren werd het een gebruik om de staf te versieren; twee ronde

Traditioneel kostuum gedragen door pelgrims naar Santiago de Compostela

knoppen aan de bovenkant symboliseerden Christus en de maagd Maria en twaalf bellen voor de twaalf apostelen.

Men droeg ook de eerdergenoemde tas. Deze werd doorgaans gemaakt van hertenleer en moest open meege dragen worden ten teken van goed vertrouwen (iets wat vandaag-de-dag niet aan te bevelen is). De tas moest eerder klein dan groot zijn, omdat de pelgrim eerder op God dan op het aardse moest vertrouwen om in zijn onderhoud te voorzien.

Het derde attribuut was een schelp; dit werd uiteindelijk ook het symbool of insigne van de pelgrim naar Santiago en zou in de loop der tijd 'Sint-Jacobsschelp' gaan heten. Aanvankelijk nam de pelgrim een schelp mee terug als teken van het voltooiën van zijn reis, maar in de loop van de tijd werd het een gewoonte te vertrekken met een of meer jacobsschelpen vastgenaaid op de tuniek, ten teken dat men een reis ging ondernemen naar Santiago de Compostela.

De schelp als symbool voor de bedevaart naar Santiago staat in verband met de legende over St.-Jacobus. Het verhaal vertelt over een langs de zee rijdende man, wiens paard plotseling schrok en op hol geslagen de zee in galoppeerde. De golven trokken man en paard steeds verder de zee in waar zij bijna verdrongen. De man smeekte Jacobus om hulp waarna zowel de ruiter als het paard veilig op de kust terugkwamen. Eenmaal aan land ontdekte de man dat hij bedekt was met schelpen en dat de apostel hem op die manier van de verdrinkingsdood gered had.

Als symbool in het algemeen stamt de jacobsschelp al van voor de bedevaart naar Santiago. In de Romeinse tijd werd hij gebruikt als symbool voor Venus. Later werd het symbool voor pelgrims die de Mont St.-Michel in Noord-Frankrijk bezochten. Er is ook gesteld dat de jacobsschelp ooit een symbool voor het paradijs is geweest.

Le Mont St.-Michel

De Mont St.-Michel is een 80 meter hoge, uit zee oprijzende rots van graniet voor de kust van Normandië. Op de rots is een stad gebouwd die dezelfde naam draagt met bovenop de rots een klooster. De rots is met het vasteland verbonden door een 1,8 km lange dijk. Oorspronkelijk heette de rots Mont Tombe. In de 8^e eeuw werd hij omgedoopt tot Mont St.-Michel, omdat in het begin van die eeuw de aartsengel Michael daar zou zijn verschenen aan de bisschop van Avranches.

Le Mont St.-Michel

HISTORISCHE ROUTE SANTIAGO DE COMPOSTELA

Symbolen

Voor bedevaartgangers naar Jeruzalem geldt als symbool de palmtak. In tegenstelling tot de gewoonte van pelgrims naar Santiago de Compostela werd de palmtak door pelgrims naar Jeruzalem zelden of nooit meegedragen. Voor pelgrims naar Rome bestaat geen speciaal symbool.

De jacobsschelp was ook van praktisch nut voor de pelgrim; namelijk als instrument om water mee te scheppen.

Een laatste voorwerp dat pelgrims meenamen was een kalebas of lichte veldfles. Deze kon meestal worden vastgemaakt aan de riem of met een haak aan de staf.

EN ROUTE

Overall langs de belangrijkste pelgrimsroutes naar Santiago werden 'hospitalen' gebouwd om de pelgrims te helpen. Deze faciliteiten werden door verschillende religieuze ordes, de adel of door particulieren gebouwd. Het waren geen ziekenhuizen in de moderne zin van het woord, maar hadden meer weg van toevluchtsoorden of herbergen, waar de pelgrim onderdak en eten kon krijgen en eventueel verzorgd kon worden wanneer hij ziek of gewond was. De tijd die een pelgrim was toegestaan in zo'n hospitaal te blijven was beperkt, alhoewel weersomstandigheden de toegestane duur konden verlengen. Normaal gesproken mochten alleen zieken of gewonden voor een langere periode blijven als dit voor hun herstel nodig was. Voor hen die gezond waren was er in het 'hoogseizoen' door de grote drukte zelfs vaak helemaal geen plaats. In dergelijke gevallen was men aangewezen op de gewone herbergen of zocht men onderdak bij particulieren, wat natuurlijk extra kosten met zich meebracht.

Met het stijgen van de populariteit van de bedevaart naar Compostela namen ook ongunstige condities voor zo'n reis toe. Extravagante tarieven werden door hebergerige veermannen geëist voor de overtocht over rivieren of door andere hebzuchtige personen voor het recht om over hun land of weg te mogen gaan. Struikrovers en

dieven namen ook in aantal toe met de groei van het bedevaartsverkeer. Er zijn voldoende aanwijzingen dat in de loop der tijd de gevaren en moeilijkheden dusdanig toenamen dat het advies om, ter bescherming, de reis in groepsverband te ondernemen terecht was. Dit houdt gezins in dat de vrome pelgrim slechts kwaad wachtte wanneer hij aan de lange, zware tocht begon. Zou dat het geval geweest zijn, dan was het verkeer op de bedevaartsroute naar Compostela niet zo toegenomen. En toch veranderde de situatie zo dat het wel een beetje vergeleken kan worden met het reizen tegenwoordig. Vandaag zijn er ook arrogante, onnodig moeilijke en soms corrupte ambtenaren. Er zijn hebzuchtigen, dieven en zakkenrollers. Er bestaat kans op ongelukken, er kunnen zich taalproblemen voordoen, er zijn vreemde en onbekende gewoonten, en er zijn afzetterige toeristenprijzen. Wat dat betreft is er eigenlijk weinig veranderd in de reiswereld door de eeuwen heen. En toch heeft dat mensen er nooit van kunnen weerhouden te reizen. Het was en is gewoon een kwestie van goed voorbereiden en eenmaal onderweg goed oppassen.

VERSCHILLENDE TYPEN PELGRIMS

Men hoeft alleen maar Geoffrey Chaucer's 'Canterbury Tales' te lezen en het wordt duidelijk dat bedevaarten mensen van velerei levensopvattingen aantrokken. Niet elke pelgrim was vroom of zelfs onderweg simpelweg omdat men nieuwsgierig was naar de beroemde plaatsen en route. In het algemeen zou men onderweg op een bedevaart een mengeling van de volgende types kunnen tegenkomen:

- Allereerst, uiteraard, diegenen die hun bedevaart uit vroomheid maakten. Hun redenen konden variëren van zuivere godsvrucht tot het nakomen van een belofte de reis te maken uit dankbaarheid voor een ingewilligd gebed of wens. Onder hen was het niet onwaarschijnlijk dat bijvoorbeeld ridders of soldaten op die manier een gelofte waarmaakten voor een behouden terugkeer uit een strijd of oorlog.
- Een tweede 'type' was de avonturier. Zij ondernamen een dergelijke reis louter voor de spanning van de onderneming. Hun achtergrond was over het algemeen die van ridders, de adel of zelfs avontuurlijke geestelijken. Doorgaans waren het wel de beter gesitueerden.
- Een derde categorie was de 'penitentia publica non solemnis'. Met andere woorden: zij die door het gerechtshof of de kerk op bedevaart werden gestuurd als boetedoening voor gepleegde misdaden of zonden.

Hun reis was er een van opgelegde boetedoening en was dus niet een vrome bedevaart. In deze categorie kon iedereen zitten van kruimeldief tot moordenaar. Bij hun terugkeer moesten zij een certificaat kunnen overleggen als bewijs dat zij hun verplichting waren nagekomen. Het is begrijpelijk dat er een levendige handel in zulke certificaten ontstond.

Boetvaardigen die om deze reden reisden, werden vaak geboeid op reis gestuurd zodat iedereen kon zien dat hun tocht een straf was. Sommigen namen hun lot zo serieus dat zij onderweg bleven tot hun kettingen door slijtage en roest afvielen; dit God's vergeving symboliserend.

- Een heel ander type pelgrim was degene die de reis voor een ander maakte. Vaak waren er omstandigheden waardoor iemand, bijvoorbeeld door ziekte of verplichtingen, niet in staat was zelf de bedevaart te maken. In zo'n geval kon de kerk toestemming verlenen dat een vervanger of vertegenwoordiger de plaats van die persoon kon innemen. Wie in zo'n geval de absolutie of gunst ontving is natuurlijk disputabel, maar men kan er zeker van zijn dat degene die vervangen werd iedere heilige beloning als de zijne zou beschouwen.

- Een wellicht zeer bijzondere vorm van op pelgrimage gaan is de geveinsde bedevaart. Dit is een bedevaart waarbij de pelgrim net doet alsof hij de reis maakt uit devotie, maar eigenlijk uit is op avontuur. In tegenstelling tot de eerdergenoemde categorie van avonturiers zochten deze pelgrims niet het avontuur van de tocht maar het avontuur van wat zij gedurende de reis konden tegenkomen. Dit schijnt vooral bij sommige vrouwen de gewoonte te zijn geweest. Misschien moe van hun lot thuis of van het voor hen saaie huwelijksleven was hun motief het veinsen van een (vrome) bedevaart om ervandoor te gaan met een minaar of eenvoudigweg op zoek te gaan naar een avontuurtje. Vandaar het Franse woord 'coquillarde' voor een vrouw van 'lichte moraal'.

Buiten de hier genoemde types waren er nog talloze anderen die om talloze redenen reisden langs de pelgrimsroutes naar Santiago de Compostela. Zo waren er de eerdergenoemde dieven en bandieten op zoek naar een gemakkelijke prooi. Ook waren er handelaren, tandartsen, prostituees, architecten en tal van anderen, allemaal aangetrokken door wat de drukke weg naar St.-Jacobus hen te bieden had.

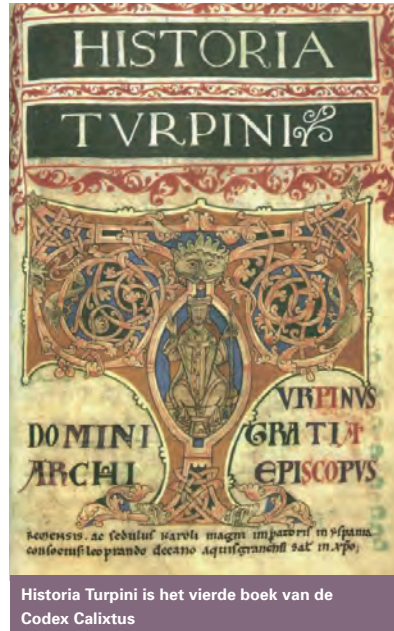
De wegen naar Santiago de Compostela

In de 12^e eeuw schreef een Franse vagebondpriester, Amerique Picaud genaamd, een boek met de titel 'Liber Sancti Jacobi', ook wel bekend als 'de Codex van Calixtus'. Picaud (eigenlijk is hij de veronderstelde auteur) vertelt in dit werk onder andere verhalen die verband houden met St.-Jacobus. Ook beschrijft hij de meest gangbare routes door Frankrijk en Spanje, die gevolgd werden door pelgrims op weg naar Santiago de Compostela.

Calixtus

Calixtus II was paus van 1119-1124. Waarschijnlijk heeft Picaud zijn boek de titel Codex van Calixtus gegeven om hiermee meer gezag aan het werk te geven. Het is althans niet duidelijk welk ander verband er zou zijn tussen Calixtus en het boek.

Amerique Picaud was een priester uit Parthenay-le-Vieux in Poitou (Frankrijk). Hij woonde in Asquins, nabij Vezelay. Hij woonde hier samen met een Vlaamse vrouw, Gerberga genaamd. Volgens zijn inleiding in de Liber Sancti Jacobi bracht hij veertien jaar zwerfend door in de christelijke wereld, waarbij hij zelfs enkele barbaarse landen bezocht, dit alles om alle beschikbare informatie over St.-Jacobus te verzamelen om dit te kunnen bundelen in een boek. Van zijn werk is een deel bekend als 'de Gids'. Hierin beschrijft Picaud de vier , door pelgrims meest gebruikte wegen door Frankrijk en de weg door Spanje. Soms voegt hij hier zijn eigen indrukken omtrent de plaatsen

HISTORISCHE ROUTE SANTIAGO DE COMPOSTELA

en de mensen uit de verschillende gebieden aan toe. Hij geeft niet alleen de plaatsen aan die bezocht zouden moeten worden, maar geeft ook waarschuwingen en adviezen met betrekking tot de reis.

De wegen naar Santiago de Compostela

FRANKRIJK

Picaud stelt dat er in Frankrijk vier plaatsen zijn van waaruit pelgrims in het algemeen vertrokken: Parijs (of Tours), Vezelay, Le Puy en Arles. Deze locaties waren in principe plaatsen waar mensen uit verschillende streken of landen bij elkaar konden komen om gezamenlijk de reis als groep verder te ondernemen mochten zij dat willen. Het waren dus geen verplichte beginpunten. Het eigenlijke beginpunt van een bedevaart is natuurlijk de plaats vanwaar men begint. Vandaar dat Picaud stelt dat pelgrims uit de Lage Landen en Scandinavië gewoonlijk via de Parijsroute reisden en zich daar, of bij Tours, bij pelgrims uit Engeland of Noord-Frankrijk konden voegen. Veel Engelse pelgrims voeren ook per schip verder zuidwaarts tot bijvoorbeeld Bordeaux om vandaar te voet verder te gaan. Pelgrims uit Duitsland of Polen reisden vaak naar Vezelay en volgden de route daarvandaan. Le Puy was de verzamelplaats voor mensen uit Zwitserland, Zuid-Duitsland of Oostenrijk. Degenen uit Italië, Griekenland of de Balkan verzamelden zich in Arles.

Traditioneel ging de weg van Parijs via Tours, Poitiers, Saintes en Bordeaux naar Ostabat en dan over de Pyreneeën Spanje in.

Vanuit Vezelay ging de weg via Bourges, St.-Leonard en Perigueux naar Ostabat en door naar Spanje.

Van Le Puy ging de weg via Conques, Cahors en Moissac naar Ostabat en verder.

Vanuit Arles leidde de weg via St.-Guilhem, Toulouse en Pau naar de Col du Somport en dan over de Pyreneeën Spanje in. De weg van Arles voegde zich bij de andere drie routes in Puente la Reina, zo'n 24 kilometer ten zuidwesten van Pamplona.

Een van de grote voordelen van de wegen naar Santiago, zoals die beschreven zijn door Picaud, zijn de andere pelgrims-oorden die gepasseerd worden op weg naar Compostela. Als zodanig verenigde de weg naar St.-Jacobus veel heilige plaatsen met elkaar tot een lange bedevaart, met als climax van het geheel het graf van de apostel.

Tour St.-Jacques